

De Oude Ley

Jaargang 45
2023 nr. 2

KNNV
vereniging
voor veldbiologie
afdeling Tilburg

Colofon

De Oude Ley is het blad van de KNNV-afdeling Tilburg en wordt toegezonden aan alle leden. Bovendien ontvangen de leden het landelijke KNNV-blad 'Natura'.

Redactie

Redactie : Frans van den Heuvel, Theo Peeters en Marie-Cécile van de Wiel.

Opmaak : Berry Staps.

Omslag : Foto Bart Horvers, Vormgeving Joost Horvers

Redactieadres: Atjehstraat 3, 5014 BK Tilburg, f.g.vdnheuvel@gmail.com

Tekst in een word-bestand; foto's, illustraties en kaartjes graag als losse bijlage meesturen.

Kopijdata voor de Oude Ley 2023: 20 februari, 22 mei, 21 augustus, 20 november.

ISSN: 1 381 – 852X | Oplage: 250 exemplaren (papier) en 200 digitaal.

Bestuur KNNV-afdeling Tilburg:

Voorzitter: vacature

Secretaris: Marie-Cécile van de Wiel

013 - 5436541 | secretaris@tilburg.knnv.nl

Penningmeester: Huub Claessen

06 - 24633736 | penningmeester@tilburg.knnv.nl

Excursies: Stella Wesel

06 - 27055446 | excursies@tilburg.knnv.nl

Bestuurslid: Frans van den Heuvel

06 - 52762288 | f.g.vdnheuvel@gmail.com

Coördinatoren van commissies en website

Excursiecommissie Stella Wesel

Cursuscommissie KNNV/IVN Marie-Cécile van de Wiel

Digitale media Berry Staps

Website www.knnv.nl/tilburg

Facebook <https://www.facebook.com/KNNVTilburg/>

Redactioneel	1
KNNV-Nieuws	2
Agenda	4
Nieuws uit de werkgroepen	10
Plaggroep in 'Natuurstreken'	12
Heidegebied de Sijsten wordt uitgebreid	17
De Dongelanden, boek over 25 jaar natuurontwikkeling	21
Dagvlinders in de Dongevallei in 2022	24
Samen in de voeg	27
Museumnieuws	29
Witte gij ut?	31

Redactioneel

Dit is het voorjaarsnummer van De Oude Ley. Alvorens in te gaan op de inhoud eerst iets over de samenstelling van de redactie. Alie Stofberg heeft aangegeven haar lidmaatschap van de redactie, na 25 jaar, te willen beëindigen. Dank voor haar bijdragen en wij wensen haar het allerbeste toe. Haar plaats wordt ingenomen door Berry Staps, die de lay-out verzorgd en al nauw betrokken is bij het tot stand komen van de papieren versie en als webmaster ook nog eens de digitale versie voor zijn rekening neemt. Kortom de ideale versterking.

Gewoontegetrouw volgt na de Inhoudsopgave en dit Redactioneel het KNNV-nieuws van Marie-Cécile. Daarna de Agenda, dat is het excursie-overzicht van het komende kwartaal, door Stella. Dan het Nieuws vanuit de werkgroepen en dat bestaat uit een bijdrage van de Paddenstoelen- en korstmossen werkgroep en een bijdrage over de Werkgroep Behoud Moerenburg in verband met een door haar te organiseren weekend midden september met een oproep aan de KNNV-leden voor steun. Hierna een uitgebreid verslag van de Plagwerkgroep door Berry. Vervolgens een bijdrage van Jaap van Kemenade over de uitbreiding van het heidegebied in De Sijsten. Dan een tweeluik van Guido Stoker. Eerst een boekaankondiging over de Dongelanden met eveneens een oproep aan onze leden om mee te helpen met de data-verzameling en dan een artikel over Dagvlinders in de Dongevallei. Ook is er weer Museumnieuws waarin Suzanne de komende activiteiten weergeeft. Daarvoor en daarna Rob met zijn overbekende bijdrage over de Stadsnatuur en zijn rubriek Witte gij ut?

Ik wens je namens de redactie veel leesplezier en vergeet niet alvast enkele leuke KNNV-activiteiten in je agenda te noteren!

Frans van den Heuvel

Algemene ledenvergadering

Op 31 januari werd de jaarlijkse algemene jaarvergadering gehouden. Er waren 24 leden aanwezig. Jaarverslag en financiële verantwoording werden goedgekeurd. Bij de rondvraag kwam aan de orde: de enquête naar het functioneren van de website, belang van de waterschapsverkiezingen en de gevolgen voor natuurverenigingen als de nieuwe Omgevingswet wordt ingevoerd. Als afsluiting liet Erik Korsten ons opnames zien van het winterzwermen door dwergvleermuizen. Mischa Cillessen toonde beelden van de cameravallen in De Kaaistoep. En ja, de Boomarter is er gespot!

Cursussen

Intussen heb je de aankondiging van nieuwe cursussen al ontvangen via de nieuwsbrief. In september gaat er ook nog een spinnencursus van start: 2 avonden en 2 excursies op 12/26 en 16/30 september. Vanaf half april kun je je aanmelden via de website. De eerste cursus over bijen en wespen is inmiddels gestart. Bij de dagvlindercursus is nog ruimte om deel te nemen, voor de landschapscursus is een wachtlijst.

Stadsbos013-dag

Op 4 juni aanstaande organiseert de Gemeente Tilburg de tweede editie van de Stadsbos013-dag. Alle gebruikers van de bosgebieden aan de westkant van de stad krijgen de mogelijkheid zich te presenteren en hun activiteiten bekender te maken. Onderzoeksgebied De Kaaistoep ligt aan de zuidkant van het Stadsbos, we proberen met enkele activiteiten aan te sluiten en de KNNV te promoten. Wil je een bijdrage leveren? Laat het ons weten: ✉ secretaris@tilburg.knnv.nl

Moerenburg-weekend

Moerenburgweekend op 16-17 september. De Vereniging Behoud Moerenburg viert dit jaar haar 50-jarig bestaan. Ze hebben de KNNV gevraagd mee te denken over de toekomst van het gebied. Je kunt meehelpen om hier invulling te geven. Verderop in deze Oude Ley lees je meer informatie daarover.

De Kaaistoep

In maart 2020 hebben we als afdeling het boek 'De Kaaistoep, het best onderzochte stuk natuur in Nederland' gepresenteerd. Er zijn al best veel boeken verkocht maar er is ook nog voldoende voorraad. Inmiddels is er een speciale ledenprijs, die alleen geldt als je het boek via de secretaris bestelt. De update van de enorme soortenlijst vind je op de website bij werkgroep Kaaistoep. Mocht je belangstelling hebben voor een boek? De ledenprijs is € 15,- en reageren kan via ✉ secretaris@tilburg.knnv.nl

Coniocarpen

Ook het in 2022 uitgegeven boek over Coniocarpen is nog steeds verkrijgbaar. Informatie en bestellen kan via onze website. Ophalen kan uiteraard ook. Prijs is € 25,-

Column over stadsnatuur

Van Affeseervogel tot Zoemende wingerd.

Rob Vereijken schreef maandelijks een column over stadsnatuur in de inmiddels verdwenen Tilburgse Koerier. In 2016 zijn deze gebundeld in een boek 'Van Affeseervogel tot Zoemende wingerd'.

Er zijn nog 20 boeken beschikbaar, daarna is het een collectors-item.

Mocht je belangstelling hebben voor dit boek? De prijs is € 13,- en reageren kan via de website of stuur een mailtje naar ✉ secretaris@tilburg.knnv.nl

KNNV-afdeling Tilburg 75 jaar

Al 10 jaar geleden vierden we het 75-jarige bestaan van de afdeling. Een handzaam boekje over de afdeling verscheen. Ook hiervan zijn nog 25 exemplaren beschikbaar. Bij het verschijnen hebben alle leden een exemplaar ontvangen. Vooral nieuwe leden krijgen

door dit boekje een beeld van de KNNV. Mocht je belangstelling hebben voor dit boekje? Er zijn geen kosten aan verbonden en je kunt een gratis exemplaar opvragen via ✉ secretaris@tilburg.knnv.nl

De boeken uit het assortiment van KNNV-afdeling Tilburg

<u>Datum</u>	<u>Onderwerp</u>
14 april	Wandeling Haanwijk
22 april	Wandeling Savelsbos
6 mei	Kempense heidebiotopen De Liereman en De Korhaan te Oud-Turnhout
20 mei	Wandeling door natuurgebied het Vlijmens Ven
22 mei	Publiekswandeling 'Biodiversiteit in de Piushaven'
26 mei	Peelrandbreuk en Wijstgronden Uden
4 juni	Stadsbos 013 dag
9 juni	Struinen rond Loevestein en Munnikenland
24 juni	Bezoek aan bijzondere graanteler en korte wandeling in de Maasduinen

Afspraken KNNV-excursies in verband met het coronavirus

Actuele informatie vind je op de website van de KNNV-afdeling Tilburg onder 'Agenda'.

We hanteren de volgende afspraken:

- Vooraf aanmelden bij de excursieleider -binnen de aangegeven periode- is noodzakelijk: geef je naam en telefoonnummer door, liefst per e-mail.
- De deelnemers, die zich hebben opgegeven, hebben geen klachten. Anders melden zij zich weer af.
- Degene die rijdt staat het vrij om alleen mensen mee te nemen die zich kort daarvoor getest hebben.
- Deelnemen aan een activiteit is geheel op eigen risico.
- Kom op de fiets of met eigen vervoer. Carpoolen kan met een mondkapje als de bestuurder dat wenselijk acht.

Toelichting op de agenda

KNNV-excursies zijn in principe bestemd voor KNNV-leden. Wil je deelnemen maar ben je geen lid, neem dan contact op met het secretariaat (☎ 013 - 5436541).

Het is verder gewenst mee te nemen: verrekijker, loep en bij langere excursies eten en drinken. Bij extreem slecht weer kan de excursieleider besluiten de excursie niet door te laten gaan. Bel bij twijfel de excursieleider. Ook voor nadere informatie kunt u bij hem/haar terecht. De vermelde starttijd is het tijdstip van vertrek op de aangegeven verzamellocatie. De vermelde eindtijd is het globale tijdstip waarop de activiteit beëindigd wordt, de terugreis is hierin niet inbegrepen. Het is de bedoeling dat het startpunt van meerdere excursies bereikbaar is met de fiets of met het openbaar vervoer. Maar soms is de auto het aangewezen vervoermiddel. Wij adviseren voor de meerrijders een vergoeding van € 0,30 per kilometer per auto. Heb je wensen om eens naar een bepaald gebied te gaan, of een bepaald thema, of andere ideeën, laat het ons weten, zodat wij deze wensen in ons programma kunnen opnemen. Hopelijk tot ziens op één van onze excursies.

14 april vrijdag

Onderwerp	Wandeling Haanwijk
Tijd	9.30 – 13.00 uur.
Locatie/Vertrek	AaBe terrein. Wethouder van Ierlantstraat. (achter de Praxis)
Contact	Aanmelden van 7 april t/m 13 april bij Inge Radstake (✉ ijb.radstake@gmail.com). Geef daarbij aan of je met een auto komt en eventueel anderen wilt laten meerijden.
Omschrijving	<p>We wandelen ca 7 km. door Haanwijk, een landgoed en een natuurgebied vlak bij Halder (gemeente Sint-Michielsgestel). Het is eigendom van Het Brabants Landschap.</p> <p>In Haanwijk stroomt het riviertje De Essche Stroom in de Dommel. Haanwijk is ongeveer 110 hectare groot en bevat onder meer een landhuis, een bakhuisje, een veerhuis en boerderijen. Diverse gebouwen staan op de Rijksmonumentenlijst.</p> <p>Daarnaast kent Haanwijk parkbossen met eeuwenoude bomen, historische dijkjes en de kenmerken van een beekdallandschap. Het kasteeltje in Haanwijk stamt deels uit 1649, en deels uit de 18e eeuw. Karakteristiek is het oude torentje. Volgens een tekening van J. de Grave (1643-1712) bestond het gebouw uit twee haaks op elkaar staande vleugels. De huidige ingang dateert van 1834.</p> <p>De bij het huis aansluitende boerderij stamt uit de 18e eeuw. Het nabijgelegen bakhuisje is mogelijk eveneens 18e-eeuws en werd in 1960 hersteld. Langs de Dommel staat een oud veerhuis, bekend als 't <i>Vaantje</i>.</p>

22 april Zaterdag

Onderwerp	Wandeling Savelsbos
Tijd	8.00 - hele dag
Locatie/Vertrek	Parkeerplaats bij de Spar aan het Burgemeester van de Mortelplein.
Contact	Aanmelden van 16 t/m 20 april bij Johan van Laerhoven (✉ thesnowfox@outlook.com). Geef daarbij aan of je met een auto komt en of anderen kunnen meerijden.
Omschrijving	<p>We maken een forse wandeling, 13 km, door het Limburgse heuvelland vanuit het plaatsje Gronsveld. Uitgangspunt is deze keer de historische rijkdom die hier verborgen ligt. We vergeten daarbij natuurlijk niet te genieten van de prachtige voorjaarsflora en de vele vergezichten. Kom mee en verwonder je over dit betoverende landschap.</p>

6 mei Zaterdag

Onderwerp	Kempense heidebiotopen De Liereman en De Korhaan te Oud-Turnhout
Tijd	9.00 -13.30 uur.
Locatie/Vertrek	Parkeerplaats bij de Spar aan het Burgemeester van de Mortelplein. Of rechtstreeks naar parking Landschap De Liereman, Schuurhovenberg te Oud-Turnhout.
Contact	Aanmelden van 28 april t/m 4 mei bij Stella Wesel (✉ excursies@tilburg.knnv.nl). Geef daarbij aan of je met een auto komt en eventueel anderen wilt laten meerijden.
Omschrijving	De bossen, heide, graslanden, stuifduinen en vennen maken van Landschap De Liereman een uniek natuurgebied in Europa. Waar eens herders hun schapenkuddes lieten grazen, is nog steeds een thuis voor Wulp, Nachtzwaluw, Klokjesgentiaan en de Rugstreeppad. Dankzij het Europese natuurprogramma LIFE werden grote oppervlakten heidelandschap in ere hersteld. De wandeling zal lopen langs oude veenputten, stuifduinen en natte heiden en droge graslanden. Jan Cortens is onze gids.

20 mei Zaterdag

Onderwerp	Wandeling door natuurgebied het Vlijmens Ven
Tijd	9.00-13.00 uur.
Locatie/Vertrek	AaBe terrein. Wethouder van Ierlantstraat. (achter de Praxis)
Contact	Aanmelden van 12 mei t/m 19 mei bij Pieter Müller (✉ pmueller@xs4all.nl). Geef daarbij aan of je met een auto komt en eventueel anderen wilt laten meerijden.
Omschrijving	Het Vlijmens Ven ligt aan de zuidkant van de Meerdijk en de Heidijk in Vlijmen. Dit natuurgebied is een kwelwatergebied dat bestaat uit akkers, graslanden en bos. Het vormt ecologisch gezien één gebied met de Moerputten en het Bossche Broek ten zuidwesten van 's-Hertogenbosch. Het landschap is de afgelopen jaren flink veranderd. De afgelopen eeuw raakten we bijna al het blauwgrasland kwijt. Van de 30.000 hectare was nog maar een kleine 30 hectare over. Oorzaak o.a. mest en verzuring. Door de bovengrond af te graven is het blauwgraslandgebied nu uitgebreid met ruim 100 hectare. Er ontstaat een prachtig gebied met zeldzame natte natuur. Om die kwetsbare natuur ook zichtbaar en deels toegankelijk te maken heeft Natuurmonumenten een speciaal vlinderpad aangelegd. Hoewel het gebied van verdroging te lijden heeft gehad, is er veel kwel voorhanden. Door het verwijderen van de bouwvoor kunnen daardoor weer natte en voedselarme omstandigheden ontstaan. Broedvogels zijn o.a. Karekiet, Veldleeuwerik, Buizerd en Havik. Verder komt de Das voor in dit gebied.

22 mei Maandag (Internationale dag van de Biodiversiteit)

Onderwerp	Publiekswandeling 'Biodiversiteit in de Piushaven'
Tijd	19.00 – 21.30 uur.
Locatie/Vertrek	Bij de vlonder aan de kop (westkant) van de Piushaven.
Contact	Aanmelden via de website is noodzakelijk.
Omschrijving	Op maandag 22 mei is het de Internationale dag van de Biodiversiteit. Op veel plaatsen worden activiteiten georganiseerd, waarbij de zorgen over de afname van de biodiversiteit worden toegelicht. Ook wordt er gekeken naar de situatie in steden. De KNNV-afdeling Tilburg wil de Tilburgers daar wat meer over laten zien. De honderdjarige Piushaven wordt de omgeving waar de natuurwandeling omheen gaat. De haven is de laatste jaren flink veranderd wat betreft het gebruik door de Tilburgers en ook de biodiversiteit is op een aantal plaatsen toegenomen. Maar alleen door goed beheer en goede inrichting van het gebied blijft die waarde ook behouden. Tijdens de wandeling wordt algemene informatie gegeven over biodiversiteit. Ook worden bijzondere waterplanten, watervogels en muurplanten bekeken. De kademuren worden afgespeurd, omdat daarop diverse zeldzame muurvarens groeien. Wandel mee en ontdek dezejarige natuurparel. Informatie kun je vinden op de website knnv.nl/tilburg

26 mei Vrijdag

Onderwerp	Peelrandbreuk en Wijstgronden Uden
Tijd	09.00 – ca 14.00 uur.
Locatie/Vertrek	AaBe terrein. Wethouder van Ierlantstraat. (achter de Praxis).
Contact	Aanmelden van 19 mei t/m 25 mei, bij Mirjam Sikkers (✉ msikkers@planet.nl). Geef daarbij aan of je met een auto komt en eventueel anderen wilt laten meerijden. Vanaf 22 mei kan ik pas reageren op je mail!
Omschrijving	In Oost-Brabant loopt een geografische breuk die zeer bepalend is voor de bodem, het landschap en de flora en fauna, de Peelrandbreuk. Hierdoor ontstonden hoge delen, de Maashorst, en lage delen. Bij Uden komt een zeldzaam geografisch verschijnsel voor: de hoge delen zijn nat en de lage delen zijn droog. Onlogisch? Hoe dat zit vertelt geograaf, Marga Bekker. Zij gidst ons vandaag door dit geografisch monument. Langs de naad van de breuk komt zeer ijzerrijk kwelwater omhoog, wat bijzondere plant- en diersoorten voortbrengt. Deze zeldzame vorm van kwel heet wijst. Een greep uit de voorkomende plantensoorten: Gewone dotterbloem, Moeraskartelblad, Kale jonker, Veenmos en Brede orchis. Diersoorten: Weerschijnvlinder, Kamsalamander, Heidekikker, Das, Wezel, Hermelijn, moeras-struweel- en rietvogels.

4 juni Zondag

Onderwerp	Stadsbos 013-dag
Tijd	± 10.00 – 16.00 uur.
Locatie/Vertrek	Verschillende locaties in het Stadsbos.
Contact	Aanmelden voor de excursies via de websites is noodzakelijk.
Omschrijving	<p>De activiteiten worden nog voorbereid. Raadplaag de regionale krant, het Stadsnieuws en de genoemde websites om te zien aan welke activiteiten je kunt deelnemen.</p> <p>Bij de Hut van Homberg zal het KNNV-informatiepunt aanwezig zijn, waar je ook de KNNV-boeken van de afdeling Tilburg kunt kopen.</p> <p>Informatie kun je vinden op de websites, stadsbos013.nl of knnv.nl/tilburg</p>

9 juni Vrijdag

Onderwerp	Struinen rond Loevestein en Munnikenland
Tijd	09.00 – ca 13.30 uur.
Locatie/Vertrek	Parkeerplaats bij de Spar aan het Burgemeester van de Mortelplein.
Contact	<p>Aanmelden van 1 t/m 7 juni bij Stella Wesel (excursies@tilburg.knnv.nl). Geef daarbij aan of je met een auto komt en eventueel anderen wilt laten meerijden.</p>
Omschrijving	<p>Munnikenland is de naam van het uiterst westelijke deel van de Bommelerwaard. Het is gelegen ten westen van Poederroijen en Brakel en is feitelijk een landtong tussen de hier samenvloeiende Waal en de Afgedamde Maas.</p> <p>Het meest westelijke eiland van Munnikenland werd niet aan de monniken in leen gegeven, aangezien het een uiterst strategische ligging had. Door Dirk Loef van Horne werd hier Slot Loevestein gebouwd (1358 - 1375).</p> <p>Ten oosten van Slot Loevestein bevindt zich het natuurgebied Loevestein, in bezit van Staatsbosbeheer. Ook de Batterij onder Brakel behoort tot dit gebied. Begin 2009 is begonnen met een plan om een nog groter gedeelte van het Munnikenland geschikt te maken voor waterberging, natuur en recreatie in het kader van Ruimte voor de Rivier. In 2016 is dat project afgerond. Sindsdien wordt het gebied extensief beheerd, waarbij de natuur zoveel als mogelijk zijn gang zal gaan.</p>

24 juni Zaterdag

Onderwerp	Bezoek aan een bijzondere graanteler met als toegift korte wandeling in de Maasduinen.
Tijd	09.00 – ca 17.00 uur.
Locatie/Vertrek	AaBe terrein. Wethouder van Ierlantstraat. (achter de Praxis).
Contact	Aanmelden van 15 juni tot 23 juni bij Mirjam Sikkers (✉ msikkers@planet.nl). Geef daarbij aan of je met een auto komt en eventueel anderen wilt laten meerijden.
Omschrijving	Kraamkamer van diversiteit Emmer, Aalter troshaver, Eenkoorn, Gelderse risweit, Perzische tarwe. Een greep uit de meer dan 500 verschillende oude granen die Theo Bastiaens teelt op Landgoed Bleijenbeek in Afferden. Een bonte verzameling granen in alle kleuren, vormen en smaken, variërend van 100 jaar tot wel 36 miljoen jaar oud! Theo houdt deze bijzondere granen in stand omdat ze een belangrijke basis vormen voor ons hedendaagse brood, pasta's, koekjes en gebak. Wellicht is het in stand houden van deze granen wel net zo belangrijk als het in standhouden van de biodiversiteit in de natuur. Van harte welkom in de kraamkamer van deze oude granen en nog veel meer bijzondere gewassen.

Behoud Oude Graanrassen (foto T. Bastiaens)

Het Quin is een idyllisch stukje van het Nationaal Park de Maasduinen. We zijn toch in de buurt, dus kunnen we hier een korte wandeling maken en wat vogels spotten. Bij voldoende tijd beklimmen we een uitkijktoren. Neem wat te eten en te drinken mee.

Paddenstoelen korstmossen- werkgroep

Tijdens de eerste drie maanden van het jaar zijn er, net als andere jaren, op de 3^e dinsdag van de maand fotoavonden georganiseerd. Leden tonen daarbij foto's van het afgelopen seizoen of van waarnemingen door de jaren heen in een bepaald gebied, dat door hen werd gemonitord. Dit jaar zal de werkgroep ook meer aandacht besteden aan korstmossen. Er staat een avond op het programma in april, met aansluitend een excursie. Meerder activiteiten rondom korstmossen zullen mogelijk nog gepland worden. Wie geen lid is van de paddenstoelen- en korstmossenwerkgroep en toch graag op de hoogte gehouden wil worden van de activiteiten, kan zich daarvoor aanmelden bij de werkgroep (✉ paddenstoelen@tilburg.knnv.nl).

Werkgroep Behoud Moerenburg

De Werkgroep Behoud Moerenburg viert dit jaar feest. Al 50 jaar werken zij aan de verbetering en de instandhouding van het landschap in Moerenburg. Zo'n jubileum vraagt natuurlijk om een bezinning en een frisse kijk op het gebied. Daarbij willen ze graag KNNV Tilburg betrekken

Tijdens het **weekend van 16 en 17 september** wil de Werkgroep stilstaan bij de waarden en de toekomst van het gebied. Op de zaterdag willen ze een toekomstbeeld schetsen dat gevoed wordt door informatie van o.a. de werkgroepen van de KNNV. Tijdens de zaterdagmiddag/avond en zondag kunnen mensen tijdens publieksactiviteiten kennismaken met allerlei natuurlijke aspecten van Moerenburg.

Zaterdag 16 september worden tijdens een jubileumbijeenkomst bouwstenen voor een toekomstvisie voor Moerenburg gepresenteerd. Dit gebeurt tijdens een minisymposium waar onder andere bestuurders, ambtenaren van gemeente, provincie, waterschap, Brabants Landschap en bewoners van Moerenburg worden uitgenodigd. De Werkgroep Behoud Moerenburg vraagt aan de diverse werkgroepen en individuele leden van de KNNV Tilburg of zij aan willen geven wat de belangrijkste natuurwaarden zijn op het gebied van hun specialisatie. Ook horen ze graag aandachtspunten voor de inrichting en/of het beheer van het gebied.

Zondag 17 september worden publieksactiviteiten georganiseerd waarbij diverse aspecten van Moerenburg worden belicht.

Moerenburg

Het gebied waar het om gaat is omkaderd door het Wilhelminakanaal, de A58, Bakschevenweg, de tangent (Burgemeester Bechtweg) en de spoorlijn Tilburg-Eindhoven. Het is dus ruimer dan het deel van Moerenburg dat de laatste jaren opnieuw is ingericht. Juist de delen aan de noord- en oostkant, die nog vooral agrarisch zijn ingericht, wil men nadrukkelijk bij deze visie betrekken.

Wat zou je kunnen doen?

- Men kan kijken naar de gegevens die de laatste jaren in Moerenburg zijn verzameld.
- Er kunnen nieuwe gegevens worden verzameld als er geen informatie beschikbaar is. Het is natuurlijk voor de meeste werkgroepen onmogelijk om het hele gebied uitgebreid te inventariseren. Een werkgroep kan zelf kiezen om zich vooral op bepaalde groepen of soorten te richten. Omdat van het noordelijk en oostelijk deel van Moerenburg het minst bekend is, kun je je ook juist op dit deel richten.
- Eind augustus zouden we graag van iedere werkgroep waarnemingen/bijzonderheden ontvangen. Daarbij dan ook enkele aanbevelingen hoe de inrichting en /of het beheer van Moerenburg anders zou kunnen/moeten. Deze informatie wordt ingebracht tijdens de bijeenkomst op 16 september.
- Op zaterdagavond 16 of zondag 17 september kan de werkgroep een publieksactiviteit plannen.

Oproep: Zou je aan willen geven welke bijdrage jij / jouw werkgroep aan dit Moerenburgjubileum kan en wil leveren? We willen dit graag vóór 25 april willen weten. Als je nog vragen hebt over deze precieze vraag en de over de informatie die de werkgroep kan leveren, neem dan contact op met Marie-Cécile van de Wiel of Rob Vereijken. We hopen op leuke en verrassende bijdragen!

Sommige interessante poelen liggen in het weinig gevarieerde landbouwgebied (foto R. Vereijken).

Plaggroep in 'Natuurstreken'

Berry Staps

Bijzondere dag

Het is vandaag een beetje een bijzondere dag. Dat komt niet alleen door de winterse hittegolf die momenteel heerst, maar ook door de opnames die gemaakt worden voor een filmpje voor de serie Natuurstreken van Brabants Landschap. Brabants Landschap brengt via korte filmpjes vele aspecten van natuurbeheer in beeld. Deze filmpjes hebben een informatief karakter maar worden omlijst met humoristische kwinkslagen.

Maarten heeft onlangs een wervend betoog gehouden over de plaggroep bij de organisatoren van deze filmserie. Dat heeft de aandacht gewekt en vandaag komen ze opnames maken.

Door het betoog van Maarten waren de verwachtingen van de filmploeg hoog gespannen. Maar kunnen we dat dan ook waarmaken? Om niet alledaagse dingen te laten zien, de meeste vrijwilligersgroepen verwijderen dennen of knotten wilgen, moeten wij andere dingen laten zien.

Dus ik heb de werkzaamheden zo gepland dat er veel bijzondere aspecten gefilmd kunnen worden:

- Waterwerken: Het vasthouden van water is momenteel een hot topic. Wij hebben een nieuw ven gecreëerd door een paar eenvoudige aanpassingen aan te brengen. Dat vergt wat onderhoud en het lijkt mij leuk om te laten zien hoe we dit, met handkracht, gerealiseerd hebben.
- Gentiaanblauwtje: We willen het Gentiaanblauwtje weer terug in ons gebied. Daarvoor hebben we een zaaiprogramma voor de Klokjesgentiaan. Enige tijd geleden hebben we zaad gewonnen van gentianen, vandaag gaan we dat zaaien. Dat kom je ook niet overal tegen.
- Insectenkuil: We hebben een insectenkuil met een stijlwandje en zandvloer voor zandbijen en graafwespen. De kuil moet elk jaar schoongemaakt worden om mosvorming te voorkomen. Waar zie je dat nog tegenwoordig.
- Chopperen: De strijd tegen het Pijpenstrootje wordt tegenwoordig gestreden door te chopperen in plaats van plagen. Overall elders wordt dat gedaan met zware machines. Wij doen het met de hand. Dat is toch een unieke gelegenheid.
- Jan's heidewitje : Er is veel te doen om stikstofdepositie. Daardoor zijn op de meeste plaatsen kwetsbare planten verdwenen. Wij hebben nog een stukje (veldoven) waar nog veel van de bijzondere heideplanten voorkomen. Dat vraagt ook om onderhoud. Een mooie gelegenheid om een echt stukje heidebiotoop te zien. Wie wil dat niet?

Bij aankomst van de leden zag ik al direct wie er wel en wie er niet op de film wilde komen. Haartjes netjes gekamd, nageltjes gelakt, kek jasje aan, versus oude werkbroek, lompe laarzen en een muts tot over de oren getrokken.

Iedereen was al lekker aan het werk toen de filmploeg arriveerde.

Op de vraag wat ze kunnen filmen, heb ik de bovenstaande lijst benoemd. Toen werd het even stil. Maar dat kunnen we nooit allemaal in één uitzending proppen.

Te veel om te filmen

Na wat 'keuze stress' te hebben weg gepuift wordt afgesproken een paar aspecten van heidebeheer te filmen en achteraf te bepalen wat er wel en niet in de uiteindelijke film komt. Meerdere keren wordt aangegeven dat de kans op 'niet' groter is dan 'wel'.

Er wordt gestart bij het waterproject. Ik was blij verrast dat er al zo veel water in het ven was gelopen. Een mooi bewijs dat met weinig inspanning veel water vastgehouden kan worden.

De laarzen zijn hoog maar toch te laag om droge voeten te garanderen (foto B. Staps)

Het chopperen krijgt speciale aandacht. Chopperen wordt door ons met de hand uitgevoerd en daardoor kunnen we minutieus bepalen wat er verwijderd wordt en wat er blijft staan. Dit bijzondere proces moet dan ook op de film gezet worden. Een ploegje van 4 mensen is druk aan het 'chopperen'. Er zijn 3 mannen en één vrouw aan het werk. Raad eens wie er geïnterviewd wordt? Sandrine is het nieuwste lid van de plaggroep en is pas één keer eerder komen werken. Juist zij wordt gekozen. Maar ze kan perfect uitleggen hoe we chopperen. Chapeau Sandrine.

Alsof ze nooit anders heeft gedaan (foto J. Sloothaak)

Er wordt ook even stil gestaan bij Jan's heideweitje. Hier zijn de effecten van de aanwezigheid van mineralen in de bodem en de beperkte impact van stikstofdepositie nog goed te zien. Op dit stukje heischraalgrasland komen nog leuke planten voor zoals Tormentil, Stekelbrem, Vleugeltjesbloem, Mannetjesereprijs, Liggend walstro en Grasklokje.

Pieter en Leo onderhouden dit bijzonder plekje wat vernoemd is naar Jan de Laat. Leo maait vandaag de heide om verjonging van de hei te bevorderen en kiemplaatzen te creëren voor de andere planten uit het heischraalgrasland biotoop.

Leo maait, knipt en spit om bijzondere planten weer ruimte te geven. (foto B. Staps)

Voor de activiteiten in de Insectenkuil en zaaiprogramma Klokjesgentiaan is geen tijd meer. De filmploeg wil dat graag een andere keer nog eens vast komen leggen. Maar ondanks dat het niet gefilmd wordt is het toch goed dat Louis de insectenkuil weer helemaal tip-top in orde heeft gemaakt. De grassen en mossen op de bodem zijn verwijderd en de bladeren zijn opgeruimd. De bodem met het gele zand ziet er weer uitnodigend uit voor de volgende generatie van de gravende insecten.

Louis schudt het bedje van de gravende insecten op. (foto B. Staps)

Barbara en Jan hebben enkele plekken waar de gentianen bij de eerste zaairondes niet zo succesvol waren, opnieuw ingezaaid. Er is eerst wat leem gewonnen uit de leemkuil. Leem bevat meer mineralen dan de zanderige bodem. Door wat leem toe te voegen worden gebiedseigen mineralen aangevuld op de zaaiplekjes.

Jan heeft de emmer leem gevuld en Barbara doet het fijnere zaaiwerk. Goed team! (foto B. Staps)

Lange pauze

De koffiepauze is altijd een gezellig moment om bij te kletsen en informatie uit te wisselen. Normaal is de temperatuur in de maanden januari en februari nogal laag en zijn de pauzes door de 'kou' relatief kort. Vandaag is het voor winterse perioden nogal warm en daardoor wordt er wat langer gepauzeerd. Na de pauze gaan we weer aan het werk. De filmploeg gaat elders nog opnames maken en geeft aan dat ze nog een keer terugkomen om de andere onderwerpen op te nemen.

De film is te vinden via:

- de website van Brabants Landschap: www.brabantslandschap.nl/natuur-in-beeld/natuurstreken/
- Een directe link naar het filmpje: 🌐 <https://youtu.be/rLXGrhhExM>.

Heidegebied De Sijsten wordt uitgebreid

Jaap van Kemenade

Aanleiding

Onderdeel van De Kaaistoep is het heidegebied De Sijsten. Dit ligt aan de westkant van het gebied tussen de golfbaan en de A58.

Voor de grootschalige hei ontginningen ongeveer 100 jaar geleden was dit onderdeel van een veel groter heidegebied. Kijkend naar kaarten (topotijdreis.nl) van voor de ontginning bestond het landschap voornamelijk uit heidegebied (nat en droog).

Vanaf 1900 verschijnen op de kaarten de eerste bospercelen in de omgeving. Later wordt waar mogelijk ook steeds meer heide omgezet naar agrarische grond. De aanplant van bos gaat ondertussen gestaag door. Met name Grove dennen worden aangeplant om de mijnen in Limburg van hout te voorzien. Veel van de van oudsher 'woeste gronden' worden zo steeds meer ontgonnen en het landschap veranderd drastisch. De heide, die eerst aaneengesloten het landschap domineert, wordt zo gereduceerd tot kleinere 'plukjes'.

Excursie De Sijsten tijdens de Stadsbos013 dag 2022 (foto F. v.d Heuvel)

Uitbreiding Sijsten 1^e fase

Zo is het ook gegaan met De Sijsten. Voor 2017 was dit gebied op zijn kleinst 14 ha groot. Maar een goed functionerende soortenrijke heidelandschap bestaat uit een minimum areaal van 50-100 ha. Met andere woorden De Sijsten was te klein om als heidelandschap goed te functioneren. In het verleden is met kleine ingrepen getracht dit areaal wat uit te breiden. Maar grotere stappen waren toch nodig om tot een groter oppervlak te komen. Daarom zijn er in 2017 plannen gemaakt om met grotere ingrepen tot een groter en gezonder heidegebied te komen. In 2017/2018 is er vooral aan de zuidkant van het heidegebied bestaand naaldbos omgevormd naar heidelandschap. Hiermee is ook een betere open verbinding gerealiseerd naar de graslanden langs de snelweg. Na het weghalen van de bomen zijn delen kleinschalig geplagd en is er maaisel van gezonde heide opgebracht om zo de ontwikkeling van de vegetatie op gang te krijgen.

Uitbreiding gaat verder

Afgelopen maanden is aan de noordkant nog eens 2 ha bos omgevormd om de heide uit te breiden. Ook hier is geplagd en wordt er later in het jaar maaisel uitgestrooid. Maar er zit nog meer in de koker voor winter 2023/2024. Dan willen we een groot blok aan de westkant gaan omvormen. Dit gaat om ongeveer 14 ha. Hiermee worden dan ook de bestaande heideplekken in het bos aangesloten op het grotere vlak. Ook hier zullen dan aanvullende maatregelen zoals kleine plagplekken worden uitgevoerd. Naast stukjes plaggen zullen ook schapen worden ingezet om de grasmat open te werken en zo heideontwikkeling weer een kans te geven. Op dit moment wordt de heide al een aantal jaren begraaasd met een gescheperde kudde die ook op de nieuwe stukken zal worden ingezet.

Heideveld op De Sijsten (foto G. Stooker)

Meer plannen

Ook het stuk 'kerstbomen' aan de zuidkant langs de snelweg gaat op de schop. De intentie is om hier een kleinschalig landschap van te maken waar heide, graslandjes en akkertjes elkaar afwisselen.

Dit is nog niet concreet uitgewerkt en hiervoor zal eerst wat nauwkeuriger naar bijvoorbeeld de bodem gekeken moeten worden om te bepalen wat waar de beste kans heeft.

Heide rijk aan flora

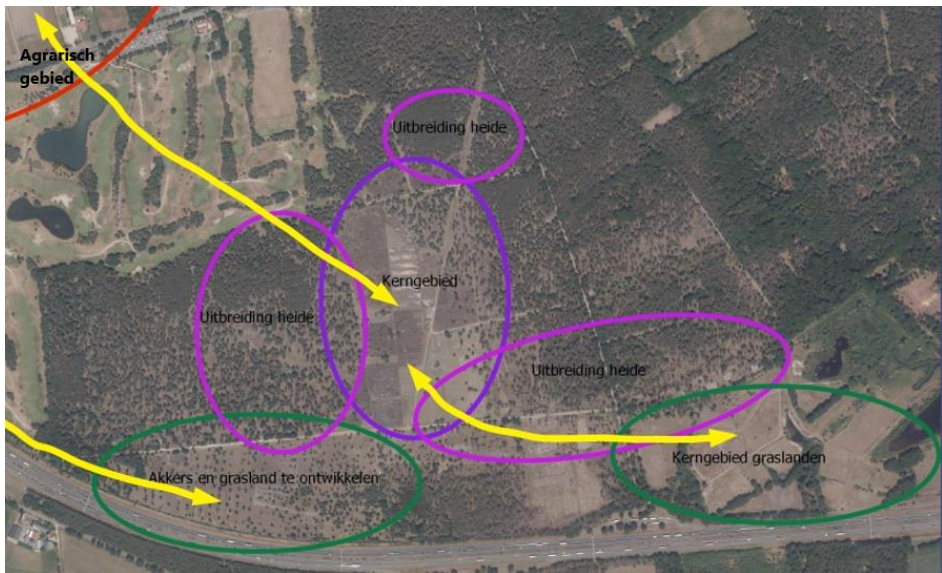
In 2017 hebben Guido Stooker en Jan van de Wiel de aanwezige flora van het grote heidevlak geïnventariseerd en gekarteerd. Zij vonden maar liefst 96 soorten planten, exclusief mossen en korstmossen. Voor zo'n klein en relatief geïsoleerd gebied is dat een hoog aantal te noemen. Zij hebben dit onderzoek en de resultaten beschreven in een rapport: Stooker, G.A.C.R. en J. van de Wiel, 2019. Flora- en Vegetatiekartering van De Sijsten. Uitgave KNNV-afdeling Tilburg, ook te vinden op de website van de KNNV-afdeling Tilburg. Omdat De Sijsten zo rijk is aan flora is het belangrijk om dit landschap uit te breiden zodat deze rijkdom blijft behouden. Verder zal dit hopelijk ook de typische heidegebonden fauna helpen om uit te breiden. Helaas zijn deze minder sterk vertegenwoordigd. Een vergroting en ontsluiting van het gebied kan een positief effect hebben hierop.

De Sijsten in het groter geheel

Ten slotte is het ook belangrijk om De Sijsten te beschouwen als onderdeel van een groter geheel. Het gaat dan om een aaneenschakeling van open landschappen. Hiertussen zullen met name diersoorten zich makkelijker kunnen bewegen.

Zo vormt er zich een geheel waarbinnen het heidegebied een belangrijk onderdeel vormt. Eerder is al een open verbinding naar de graslanden van langs de snelweg gemaakt. Alhoewel deze nog verbeterd kan worden is het begin gemaakt. Maar ook naar het noorden kan een verbinding naar de golfbaan worden gerealiseerd. Misschien lijkt dit in eerste instantie niet zo interessant voor de biodiversiteit maar er zijn zeker elementen aanwezig die hun bijdrage leveren. Zo worden de delen van de baan waar niet wordt gespeeld steeds meer natuurlijk beheerd. Allerlei kruiden krijgen hier steeds meer ruimte. Bovendien is het gebruik van bestrijdingsmiddelen tot een minimum beperkt. De structuur van een golfbaan als landschap heeft potentie, veel lengtes bos/struweel randen. De Nachtzwaluw is een typische heidesoort die ook op De Sijsten broedt. Deze soort vliegt 's nachts rond om insecten uit de lucht te happen. Het is heel goed voor te stellen dat deze ook gebruik maakt van de golfbaan naast zijn primaire leefgebied om te foerageren. Nog verder noordelijk net boven de Gilzerbaan ligt een agrarisch gebied. Ook hier zijn er ontwikkelingen om het landschap weer meer 'natuurinclusief' te maken. Hier wordt parallel aan de Gilzerbaan een Ecologische Verbindingszone ontwikkeld door de gemeente Tilburg. Langs een aantal agrarische blokken van TWM Gronden zijn akkerranden aangelegd. Deze randen bestaan uit een mix van graan en bloeiende kruiden en worden steeds pas in het voorjaar weer bewerkt.

Het valt nu al op dat in de winter dit aantrekkelijk is voor groepen vogels. Ook vanuit de omgeving zijn steeds meer mensen geïnteresseerd om zulke elementen op hun bedrijf/grond aan te leggen. Hopelijk gaat dit de komende jaren zorgen voor een agrarisch gebied waar natuur ook weer een plekje mag hebben. Een soort als Roodborsttapuit zal hier bijvoorbeeld van profiteren. Maar deze komt ook voor op De Sijsten. Voor deze soort ontstaat met het aansluiten van de gebieden (Kaaistoep ↔ Golfbaan ↔ agrarisch gebied) een groter leefgebied.

Kaart van de landschappelijke visie (J. v Kemenade)

Ten slotte

De Sijsten is een bijzonder heidegebied wat het verdient om vergroot te worden. Het is bovendien ook belangrijk om de aansluiting met de omgeving te maken zodat een groter, robuuster geheel ontstaat. Zo kan ook in de toekomst de aanwezige biodiversiteit op peil blijven en hopelijk zelfs toenemen. Er is al veel gedaan en er zit nog veel in de planning voor De Sijsten.

De Dongelanden, boek over 25 jaar natuurontwikkeling

Guido Stoker

Het begin

Het is ongeveer een kwart eeuw geleden dat in de Reeshof de herinrichting en ontwikkeling van de Dongevallei ter hand werd genomen. Door het afgraven van de bovengrond ontstond een 'maagdelijke' uitgangssituatie, waarin zich vele pioniersplanten en vogels van het open landschap vestigden. Op verzoek van de gemeente Tilburg hebben een aantal leden van het IVN-Tilburg vanaf die beginjaren de natuurontwikkeling meteen gevolgd. Er werden dikke verslagen met uitgebreide soortenlijsten opgesteld over de aanwezige vaatplanten, mossen, sprinkhanen, vlinders en libellen. Na enkele jaren kwamen daar ook opnamen bij van de waterkwaliteit aan de hand van de aanwezigheid van sieraalgen en wieren. De vogelstand in het gebied wordt al in een aaneengesloten periode van 20 jaar bijgehouden. Ik kwam in 2010 in de Dongevallei wonen en sloot me aan bij de KNNV-afdeling Tilburg. Natuur was mijn werk geweest en het werd weer mijn hobby. In het inmiddels zeer fraaie stadsnatuurgebied kon ik meteen mijn passie voor de natuur kwijt. De KNNV-Werkgroep Dongevallei werd 'opgericht'. De flora-gegevens waren inmiddels vijf jaar oud en de vegetatie-ontwikkeling had zich flink doorgezet. Het gebied dreigde dicht te groeien met elzen- en berkenopslag. De gemeente vroeg mij om advies en ik besloot een nieuwe soortenlijst van de flora op te stellen en een integrale vegetatie-structuurkartering van het gebied te maken. Dat was het begin van mijn betrokkenheid met de natuur in de Dongevallei.

Nieuw gegraven beek in de Reeshofweide (foto G. Stoker)

Nieuwe natuur

Met de jaren veranderde de flora en fauna. De verdere bouw van de woonwijk, maar ook de bosontwikkeling zorgden ervoor dat het gebied een steeds meer gesloten karakter kreeg. In 2013 werd in het kader van Tilburg-2013 een 1313-soortenweekend gehouden. Veel KNNV-leden, maar ook 'specialisten' van buiten de vereniging, namen er aan deel, waarbij tevens veel aandacht was voor andere plant- en diergroepen dan de bekende flora en vogeltjes. Zo werd onder meer aandacht besteed aan watervlooien, slakken, bladwespen, angeldragers, zweefvliegen, gallen, amfibieën, rivierkreeften en vissen. Over de eindresultaten van dat soortenweekend is gerapporteerd in jaarverslagen en artikelen in de Oude Leij, maar nooit verslag gelegd in een samenvattend rapport. Intussen ging de natuurontwikkeling door en werden in het kader van natuurcompensatie ook andere gebieden benedenstrooms langs de Donge (Reeshofweide, Koeweiden en de Lange Rekken) heringericht. Niet alleen verlegde ik mijn monitoringactiviteiten steeds meer naar deze gebieden, maar tevens werd ik op verzoek van de gemeente via klankbord- en projectgroepen nauw betrokken bij de ontwerp- en inrichtingsplannen. Die projecten zijn rond 2020 min of meer afgerond; de natuur gaat zich ook in de nieuwe gebieden weer verder ontwikkelen. Elk gebiedsdeel heeft daarbij zijn eigen karakter en natuurdoelstelling.

Boek

In 2025 ligt er een kwart eeuw natuurontwikkeling achter ons. Er is in die periode enorm veel natuurinformatie bij elkaar gebracht. Veel personen zijn actief geweest met het verzamelen van veldgegevens. Ik heb het als werkgroep-coördinator als mijn taak gezien zoveel mogelijk van die informatie bij elkaar te brengen. Die heb ik nu dan ook vrij goed op een rijtje staan. Momenteel (per 1 januari 2023) bevat het soortenregister ruim 2350 verschillende soorten *and still counting*. Niet alléén de biodiversiteit is van belang, maar vooral ook de verhalen er omheen. Hoe staat het met de ontwikkeling van de pionierssoorten vanaf het begin, waarom komen er zoveel exoten in de Dongevallei voor, welke natuur ontbreekt als gevolg van verdroging en waterkwaliteitsproblemen, is er voor de nieuwe gebiedsdelen geleerd van de 'fouten' bij de aanleg van de Dongevallei? De Dongelanden zijn in mijn bloed gaan zitten: verhalen genoeg. Reden voor mij om vorig jaar te starten met de beschrijving van de natuurontwikkeling in de nog korte natuurgeschiedenis van het gebied. Het beoogde boek wordt een uitgave van de KNNV-afd. Tilburg. Het bestaat uit 4 delen: gebiedsbeschrijving, soortenregister met toelichting, de projecten die op initiatief van de KNNV zijn gerealiseerd en de beheer- en monitoringactiviteiten van vrijwilligers. Als bijlage zal een uitgebreide bronnen-verantwoording worden opgenomen. Publicatie van het boek is halverwege 2025 gepland.

Grote keizerlibel (foto G. Stooker)

**Oproep:
aanvulling
natuurdata**

In de komende anderhalf jaar ga ik proberen de 2500-soortengrens te passeren. Opvallend, maar verklaarbaar is dat ik van de Dongevallei veel veldgegevens heb die dateren van vóór 2020, terwijl de natuurdata van de nieuwe natuurontwikkelingsgebieden vanzelfsprekend na die datum zijn verzameld. Ook de aard van de beschikbare inventarisaties verschilt: info over de diverse flora- of faunagroepen is niet evenredig van elk gebiedsdeel bekend. Hierbij doe ik het verzoek aan KNNV-leden (en anderen) om de komende twee seizoenen bij te dragen aan de soortenkennis van de Dongelanden. Dat hoeft niet persé in de vorm van uitgebreide inventarisaties. Elk veldbezoek en elke excursie levert gegevens op. Ik zou de verschillende gebiedsdelen graag een keer of paar maal een half dagje met soortspecialisten bezoeken.

Of gewoon een telefoontje krijgen: het is zaterdag mooi weer en ik wil graag met je mee in bosreservaat de Rekken naar mosjes, slakken of insecten kijken. Ik zal jullie daar overigens zelf ook persoonlijk toe uitnodigen. Als voorafje hierbij een tabel met de voorlopige stand van zaken met betrekking tot de biodiversiteit van de Dongelanden.

Groepen van organismen	aantal (N)	perc. (%)
PROTISTA (één- of meercellige micro-organismen)	183	7,8%
VRIDIPLANTAE (blad- en levermossen)	89	3,8%
VRIDIPLANTAE (groene vaatplanten)	501	21,2%
FUNGI en LICHENEN (paddenstoelen en korstmossen)	363	15,4%
ANNELIDA - HIRUDINEA (ringwormen, bloedzuigers)	3	0,1%
MOLLUSCA (slakken en mossels)	46	2,0%
ARACHNIDA (spinachtigen)	85	3,6%
INSECTA (insecten)	841	35,7%
MYRIAPODA (veelpotigen)	2	0,1%
CRUSTACEA (kreeftachtigen, pissebedden)	27	1,1%
ACTINOPTERYGII (straalvinnigen, beenvissen)	19	0,8%
LISSAMPHIBIA (kikkers, padden, watersalamanders)	8	0,3%
REPTILIA (in dit geval alléén schildpadden)	2	0,1%
AVES (vogels)	163	6,9%
MAMMALIA (zoogdieren)	27	1,1%
<i>totaal aantal soorten</i>	2359	100,0%

Biodiversiteit van de Dongelanden 2000-2025.

Dagvlinders in de Dongevallei in 2022

Monique Simons & Guido Stooker

Start 2022

In 2022 is voor het 2e jaar op rij de NEM-dagvlinderroute in de Dongevallei (Reeshof-Tilburg) gelopen. Voor de ligging van de route en de vier deeltrajecten: zie Jaarverslag Dongevallei 2021 op de website KNNV-afdeling Tilburg. Door fysieke beperkingen van Guido is de monitoring vrijwel geheel door Monique uitgevoerd. De vlinderroute is in totaal 13x gelopen, waarvan 6x alléén de twee zuidelijke trajecten (tabel 1). Dat betekent dat gedurende bijna de helft van de inventarisatiedagen slechts de helft van de route is gemonitord.

datum	dagdeel	deel	temp.°C	wolk	Bfrt.	wind	
16-apr	voormiddag	■	15,2	2/8	2	O	
2-mei	voormiddag	▲	16,7	0/8	2	NO	
9-mei	ochtend	▲	18,5	0/8	2	ZO	
2-jun	voormiddag	■	16,2	1/8	2	N	
11-jun	voormiddag	▲	21,2	4/8	3	W	
18-jun	ochtend	▲	25,8	0/8	1	ZW	
20-jun	voormiddag	▲	20,2	0/8	3	ZW	
1-jul	voormiddag	▲	20,9	0/8	2	ZW	
8-jul	ochtend	■	19,0	0/8	2	N	
16-jul	ochtend	■	19,6	2/8	2	N	
6-aug	ochtend	■	20,2	1/8	1	N	
28-aug	voormiddag	■	22,5	3/8	2	NO	
1-sep	voormiddag	■	24,4	0/8	3	O	
■	gehele route (4 deeltrajecten) gelopen						
▲	halve route (2 deeltrajecten gelopen)						

Tabel 1

2022: te koud en te warm

Het jaar 2022 was gedurende langere perioden geen goed vlinderjaar. Het voorjaar was te koud, de zomer langdurig te warm en veel te droog. Het weer heeft derhalve ook invloed gehad op de presentie, spreiding en voortplanting van de dagvlinders en daarmee dus ook op de monitoringresultaten. De resultaten, alsmede alle relevante informatie zoals datum, dagdeel en weersgesteldheid zijn middels het invoerportaal ge-upload naar de database van de Vlinderstichting.

Oranje luzernevlinder (foto T. Cramer)

Resultaten

Er zijn in 2022 langs de route bij elkaar 252 vlinders geteld, verdeeld over 13 verschillende soorten (tabel 2). Daar zat één nieuwe soort voor het gebied bij: de Oranje luzernevlinder (zie foto). Dat is niet heel verwonderlijk, want deze trekvlinder is als gevolg van de warme zomer met veel zuidelijke winden het afgelopen jaar op veel meer plaatsen in Nederland gesignaleerd. Er werden ook dit jaar weer weinig (1!) Citroentjes gezien. De talrijkste soort was het Bont zandoogje, zowel qua aantal als waarneemfrequentie. Opvallend is ook het hoge aantal Oranje zandoogjes en het ontbreken van het Groot koolwitje. Dit laatste berust ongetwijfeld op het missen van de soort. Voorts is opmerkelijk dat de Daggpauwoog vooral vroeg in het vlinderseizoen werd gezien, terwijl de Atalanta alléén in het najaar werd waargenomen.

	16-apr	2-mei	9-mei	2-jun	11-jun	18-jun	20-jun	1-jul	8-jul	16-jul	6-aug	28-aug	1-sep	totaal
Bont zandoogje	10	1	1	1		19		10	1	3	3	14	9	72
Bruin zandoogje							3							3
Oranje zandoogje						1	23	6	3	23	5	5	1	67
Hooibeestje			1	8	4	11	2	2		1	2		1	32
Icarusblauwtje										1	3	1	1	6
Bruin blauwtje											1			1
Kleine vuurvlinder										3				4
Citroenvlinder	1													1
Klein koolwitje	1	1	2	1		4	5	7			14	9	3	47
Oranje luzernevlinder											1			1
Koninginnenpage												1		1
Atalanta					1							3	5	9
Daggpauwoog	4	1												5
aantal exemplaren	16	3	4	10	5	35	33	25	4	31	29	33	24	252
aantal soorten	4	3	3	3	2	4	4	4	2	5	7	6	7	

Tabel 2

2021 en 2022

In 2021 werden 315 vlinders waargenomen, verdeeld over 18 soorten. Dat is, zowel qua aantallen als qua soortenrijkdom aanzienlijk meer dan in 2022. Op basis van 2 jaar monitoring kunnen echter geen conclusies getrokken worden. Al was het alleen maar omdat de weersgesteldheid in 2022 (veel droger en warmer dan 2021) sterk verschilt. Ook het aantal keren dat de route in 2022 werd gemonitord, is behoorlijk afwijkend ten opzichte van het seizoen 2021. In dat jaar werd de route 21x gelopen, waarvan 10x volledig en 11 keer voor een gedeelte. Opvallend is wèl dat het Bruin zandoogje veel minder is gezien, terwijl het Oranje zandoogje in 2022 veel vaker werd waargenomen. Boomblauwtje, Zwartsprietdikkopje, Klein geaderd witje en Distelvlinder zijn in het afgelopen jaar helemaal niet langs de route in de Dongevallei aangetroffen.

Bont zandoogje (foto G. Stoker)

Samen in de voeg

Rob Vereijken

Zilvermos

Je kunt er heel hard overheen rijden of lekker een wandeling over maken, je hebt ze er echt niet mee. Ze juichen dit menselijk gedrag juist toe. Alle planten gaan er dan aan, alleen vetmuur en

Zilvermos leven heerlijk ongestoord verder in de voeg bij de Tilburgers voor de deur. De meeste planten die de straat willen veroveren, doen dit met gevaar voor eigen leven. Komen ze een beetje omhoog, dan rijdt een auto of fietser als snel hun top eraf. Of een niets vermoedende wandelaar maakt met zijn schoenzolen korte metten met het opkomende groen. Op trottoirs en straten groeien planten eigenlijk alleen op plekken waar niemand komt: de goot, het randje langs het huis of de ruimte om een lantaarnpaal. Toch worden onze druk bereden Tilburgse straten bewoond door miljoenen plantjes die daar wél een veilig plekje hebben gevonden. Zij groeien op een zeer bijzondere plaats, namelijk in de voegen tussen de klinkers op straat. Die liggen net wat lager en als het regent loopt daar water doorheen. Ideaal voor de miniatuurmossen en de Liggende vetmuur, die daar lekker onder het rij-niveau hun eigen leventje hebben opgebouwd.

Zilvermos (foto B. Horvers)

Het meest voorkomende mosje in de voegen is het Zilvermos. Het totale plantje wordt niet groter dan 1 centimeter. De blaadjes liggen als kapjes over elkaar en zien er uit als onvertakte zeekraalplantjes. Zeekraal is mooi groen van kleur, maar de naam Zilvermos geeft al aan dat hij grijze, witachtige, zilverkleurige blaadjes heeft. De planten staan in plukjes of groepjes bij elkaar en zorgen samen voor een grijze gloed. Om snel de voeg te veroveren maken ze broedknoppen. Als die hele kleine bolletjes losraken, kan daaruit meteen weer een nieuw mosplantje groeien. Ook met sporen plant het Zilvermos zich voort. Het kleine plantje maakt een sporenkapsel van ongeveer een centimeter hoog. De steel van het kapsel knikt aan de top en daaraan hangt dan het sporendoosje. Aan de mooi geknikte steel kun je goed zien dat Zilvermos tot de grotere groep van de knikmossen behoort. Juist in de winter en de lente draagt het mos die grappige kapseltjes.

De Liggende vetmuur, die samen met het Zilvermos in de voeg woont, draagt volop bloemen. De straat krijgt er echt geen fleurige aanblik door, want aan de kruipende groene stengels komen bloemen die ook groenachtig zijn. Die zijn overigens wel goed te zien en bestaan voornamelijk uit vier kelkbladen. Die zijn breed, hol en mooi uitgespreid. Ze dragen wel eens vier witte kroonbladen, maar die zijn klein en vallen er meestal weer snel van af. Het is echt een viertallige bloem, want voor ieder kelkblad zit ook weer een meeldraad. Als de bloem is uitgebloeid knikt die naar beneden. Zijn de zaden rijp, dan gaat de stengel weer recht overeind.

Soms krijgt de voeg bezoek van andere bewoners die het daar eens willen proberen. Meestal loopt dat slecht af. Het Straatgras is wel eens succesvol. Het plantje is eenjarig, dus mocht het fout gaan, dan kiemt er wel weer een nieuw zaadje. Varkensgras, dat overigens geen gras is en meer verwant is met zuring en perzikkruid, redt het ook regelmatig met zijn platte liggende stengels.

Die prachtige kleine plantenwereld vind je tussen klinkers, plavuizen, kinderkopjes en in scheuren in het asfalt. Binnen 5 meter vanaf je voordeur kun je deze voeggroei vast wel vinden. Je moet er wel voor door de knieën, maar dat zal voor de stadsnatuurliefhebber geen enkel probleem zijn. En mocht je ze toch niet kunnen vinden, loop dat stampvoetend door de straat. Grote kans dat het vetmuur en het Zilvermos nieuwe kansen krijgen en dat ze je over een tijdje tegemoet lachen.

Museumactiviteiten 2^e kwartaal 2023

<u>Datum</u>	<u>Activiteiten</u>
t/m 9 mei	Comedy Wildlife
mei	nieuwe editie <i>Van Potlood tot Pixel</i>
juni	opening nieuwe zaal <i>Zoek het zelf uit!</i>

Van Potlood tot Pixel

Van Potlood tot Pixel komt terug!

Een foto zegt meer dan duizend woorden, maar een wetenschappelijke illustratie eigenlijk nog veel meer. Dat zagen we vorig jaar in de eerste editie van de tentoonstelling *Van Potlood tot Pixel*, een expositie over wetenschappelijke illustraties. Er waren indrukwekkende werken te zien van net afgestudeerde studenten aan de master Scientific Illustration in Maastricht. Ook dit jaar kunnen we het werk van (naar verwachting acht) afstudeerders laten zien, in de tweede editie van de tentoonstelling die ook weer *Van potlood tot pixel – wetenschappelijke illustraties* heet, en in de loop van mei opent.

Potlood tot pixel (foto NMB)

De internationale opleiding Scientific Illustration, die de studenten volgden, is uniek in Europa. De wetenschappelijke illustratoren die van deze opleiding komen, zijn specialisten in het verbeelden/visualiseren van allerlei biologische en medische onderwerpen, waarbij ze eeuwenoude technieken (tekenen) combineren met de allernieuwste technieken op het gebied van digitale beeldbewerking. Met schitterende resultaten! Dit jaar zijn onder andere onderwerpen als zenuwen en spijsvertering, uilen, haaienbeten en schimmels te zien. Ook worden er opnieuw workshops Illustratief tekenen georganiseerd, waarbij cursisten zelf aan de slag kunnen. Meer informatie volgt via de website!

De tentoonstelling opent in mei, en komt in de zaal waar nu nog Comedy Wildlife te zien is (tot en met 9 mei).

Zoek het zelf uit!

Op de tweede verdieping wordt op dit moment heel veel werk verzet in de zalen aan de kant van het trappenhuis. Jarenlang zat hier de tentoonstelling *Hoezo seks?* en daarnaast de zaal *Vreemde vogels, die dino's*. Dit jaar komen hier twee volledig nieuwe tentoonstellingszalen voor in de plaats. In juni opent de eerste: Zoek het zelf uit!, die gaat over onderzoek in allerlei facetten. Wie zijn die onderzoekers, wat is onderzoeken eigenlijk en wat onderzoeken ze? *Zoek het zelf uit* wordt een zaal die ingaat op wat er allemaal bij onderzoek komt kijken. Verbindingen en verbanden (tussen feiten en mensen), nieuwe mogelijkheden, technieken en vernieuwingen door de eeuwen heen. Uiteraard is er aandacht voor Darwin, maar ook onbekendere onderzoekers en hun werk komen aan bod. De boodschap van de zaal: iedereen kan onderzoeken. Kijk rond, verbaas je en stel vragen. Oftewel, zoek het zelf uit!

Jonge onderzoekers (foto NMB)

Rob Vereijken

Oude Scabiosa

Anneke Scholte was blij met het zoekwerk van Bob Cremers om haar uitgebloeide plant op naam te brengen. Het lijkt inderdaad veel op Scabiosa, maar ze denkt toch dat het een bijzondere soort moet zijn. De bloemhoofdjes die Anneke van die soort kent lijken wel van papier en zijn heel kwetsbaar. Mogelijk is het toch van een nieuwe, maar voor haar nog onbekende soort binnen deze plantengroep.

Scabiosa (foto Saxifraga-J. Topic)

Galmijten op de Brem

Op bremstruiken zag Bob Cremers onregelmatige en bobbelige groeisels. Zijn oproep heeft meerdere reacties opgeleverd. Iedereen was het er over eens: deze vergroeiing wordt veroorzaakt door de galmijt *Aceria genisteae*. Cun Wijnen vond ook dat de Nederlandse naam van het beestje goed is gekozen: de Brembolletjesmijt. Volgens Paul van Wielink vergeet je die bolletjes nooit meer als je die hebt gezien. In Berkel-Enschot en in De Kaaistoep is hij ze ook tegengekomen. Die gallen ontstaan door de reactie van de plant op het eetgedrag van de mijten. Die parasieten zijn ontzettend klein en zorgen voor een gestoorde ontwikkeling van de zijknoppen. Er ontstaan compacte, vlezige, groene lobben, die na enige tijd dicht bedekt zijn met viltige haren. Ook Marcel Mutsaers kent deze groeivorm die tot ca. 1,5 centimeter kan uitgroeien. Hij kent een vindplaats bij Bosch en Duin, aan de linkerkant van het pad dat naar het uitzichtpunt in de Loonse en Drunense duinen loopt. Hij heeft ze daar in december 2022 nog gezien, dus wil je ze zelf eens een keer onder de loep nemen, dan is dat een herkenbare plek. Hij heeft hier ook een foto van een van de gallen gemaakt en die is hierbij afgebeeld.

Brembolletjesmijt (foto M. Mutsaers)

Reacties en nieuwe vragen

Heb je zelf ook iets vreemds gezien, of wil je nu eindelijk zelf eens een vraag stellen in deze rubriek, stuur je reactie dan tijdig in. Alle nieuwe vragen of onbekende waarnemingen zijn van harte welkom (☎ 06 - 83125218 of ✉ rob.verrijken@planet.nl).
Reacties tot 15 mei 2023 kunnen in de volgende aflevering verwerkt worden.

Coördinatoren van de werkgroepen:

Dongevallei:	Guido Stoker 06 - 12215643 dongevallei@tilburg.knnv.nl
Foto's:	Marcelle Leoné 013 - 4557220 fotos@tilburg.knnv.nl
Geologie:	Hanneke Bogaerts 06 - 42984231 hbogaerts@home.nl
Insecten:	Theo Peeters 013 - 4560116 insecten@tilburg.knnv.nl
Kaaistoep:	Jaap van Kemenade 06 - 53941104 kaaistoep@tilburg.knnv.nl
Mossen:	Maarten Mandos 013 - 5050930 mossen@tilburg.knnv.nl
Paddenstoelen en korstmossen:	José Langens 06 - 27042960 paddenstoelen@tilburg.knnv.nl
Plaggen:	Berry Staps 06 - 20615921 plaggroep-knnv-tilburg@hotmail.nl
Planten:	Loes van Gorp 013 - 5423672 planten@tilburg.knnv.nl
Stadsnatuur:	Rob Vereijken 013 - 5438841 stadsnatuur@tilburg.knnv.nl
Vogels:	Ben Akkermans 013 - 5362107 vogels@tilburg.knnv.nl
Zoogdieren:	Vacature Tijdelijk: secretaris@tilburg.knnv.nl

Contributie:

Gewone leden	: € 30,00
Huisgenootleden	: € 12,50
Jongeren tot 25 jaar	: € 15,00
Buurleden (leden die al lid zijn van een andere afdeling)	: € 12,50
Abonnement Oude Ley	: € 15,00

Ledenadministratie:

Marie-Cécile van de Wiel
013 - 5436541 | secretaris@tilburg.knnv.nl

Rekeningnummer van de afdeling:

NL03 TRIO 0390 2533 91 t.n.v. KNNV-afd. Tilburg

Opzegging van het lidmaatschap vóór 1 november bij de secretaris.

Secretariaat KNNV-afd. Tilburg
Veldhovenring 27
5041 BA Tilburg

